

DANIEL PANZAC, *La Peste dans L'Empire Ottoman 1700-1850*, Leuven 1985 (satışa verilışı 1986 yılı başları), 659 sayfa. Yayınevi Belçika'daki Peeters'dir. Üstlenen kurumlar İstanbul'daki Fransız Anadolu Araştırmaları (Institut Français d'Études Anatoliennes d'Istanbul) ile Hollanda Arkeoloji Enstitüsüdür (Neederlands Instituut voor het Nabije Oosten). *Collection Turcica*, dizisi no. V.

Hastalıkların dünya tarihinde oynadığı rol üzerinde uzun zamandan beri çok ciddi araştırmalar yapılmaktadır. İlk bakışta tıp tarihi üzerinde çalışanların konusu gibi bir önyargı meydana gelebilir. Halbuki demografik hareketlerin nasıl geliştiği ve hangi olayların etkili olduğu son yıllarda etraflı olarak ele alınmaktadır. İşte salgın hastalıklar da böyle bir olay içerisinde özel bir yer edinmektedirler. Sosyal yaşamı olduğu kadar edebiyat çalışmalarım da yakından ilgilendiren salgın hastalıklar, tarih metinlerinin ciddi incelenmesi ayrıca son yıllarda detaylı olarak inilen arşiv malzemesi sayesinde incelenebilir. Edebiyat alanında herkes Dekameron hikâyelerini yakından bilir. Veba hastalığından kaçan bir grup insanın birbirlerine anlatacakları şeyleri biraraya getiren bu eserden üç asır sonra, gene İtalya'da Milano kentinde patlak veren veba salgınının anısını XIX. yüzyılda kaleme almak isteyen büyük edip Alessandro Manzoni, tarih dolu romanını salgın veba hastalığı içinde geçen dönemde incelenmişti. Venedik Cumhuriyetine iki kez ağır darbe indiren veba hastalığı salgını üzerine sert önlemler alınmış, bunun tarihsel evrimi de 1980 yılında büyük bir serginin hazırlanmasına, şık da bir eserin yaratılmasına yol açmıştır. Kara ölüm diye tanınan bu olay üzerine değişik ülkelerde yapılan çalışmaları izlemek bile çoğu kez hayal olmaktadır. Ülkemizde de böyle bir çalışma hiç bir zaman ciddi olarak ele alınmamıştır. Tıp tarihi üzerinde çalışanlar bazan kısa bilgileri biraraya getirmişler ve çoğu kez erbabının bile haberi olmadığı ürünler vermişlerdi. Sanat tarihi üzerinde çalışanlar da bazan hastahaneleri incelemek ve bunları meydana getiren mimarları ele almakta ve çağında Avrupa'daki hangi stil olduğunu tartışır. Esas birey olan insan ise kaynaklarımızda hiç görünmez. Haber veren tarihçiler bölgeyi ve devam eden süreyi belirttikten sonra bilgiyi keserler. Kaç kişinin telef olduğu ve ülkenin nüfus durumu yanında ekonomik yaşamına ne gibi bir sarsıntı getirdiği hiç belirtilmez. Bundan dolayı da tarihçilerimizden hiç birinin bu konuya eğildiğine tanık olmadım. Olsaydım bile işe daha baştan vazgeçme arzusunun belirtileceğini görecektim. Zira yeni yetişen türkologlardan Panzac, bunun ne kadar çetin bir iş olduğunu bu hacimli kitabı ile önümüze sermektedir. Eseri incelemeye başlamadan önce bir tek kaynakça bölümüne bile bakmak konunun ne kadar devasa bir yer ve zaman kapsadığını göstermektedir (s. 521-574). 1112 adet eser yanında arşiv malzemesi de en can alıcı yeri tutmaktadır.

Ülkemizi ziyaret eden ve buldukları dönemlerde meydana gelen bütün olaylara dikkat eden kişiler, sağlık konularına her zaman için dikkat etmişlerdir. Beslenme durumumuz ve düzeyimiz yanında Türk mutfağı bir yabancı için dikkat çekici olduğunun yanında, meydana gelen hastalıklara da ne gibi önlemler aldığı-

mızı da meraklı bir gözle izlediler. Bundan dolayı ortaya çok sayıda yabancı malzeme çıkmıştır. Bir an için bizim hiç bir kaynağımızın olduğu tarzında yargı yaratışımın farkındayım. Tıp kitaplarımız, hastanelerimiz, halk arasında yaratılmış tedavi usulleri elbetteki belirli bir kültür evriminin uzantısıdır. Ayrıca Panzac güzel bir tutumla, ilk sayfaya taun (veba) dan ölen Nâciye adlı birinin mezar kitâbesini koymakla, hangi kaynaktan harekete geçtiğini ortaya koymaktadır. Bu kaynağın tek olmadığı ve daha başka yazıtların bulunduğunu gene Fransız araştırmacılar elden geçirmektedirler. Sayın araştırmacı kuru sayfalar ile yetinmeyip, ülkenin hangi taraflarında hastalığın yayıldığını ve hangi yörelerin etki altında kaldığı hakkında haritalar ve grafikler vermekle bu alanda ne kadar büyük bir çaba içinde bulunduğunu ortaya koymuş bulunuyor. Yer isimlerine göre hazırlanan dizin de araştırmacıların en büyük yardımcısıdır. Böylece hastalık ile beraber belirli dönemlerin nüfus durumu için de bilgi veren bu kitap, hazırlayan kadar basımını üstlenenlerin nasıl büyük bir rizikoyu göze aldıklarını ortaya koymaktadır. Bilimsel çalışmaların sarsıntıya girdiği üzerinde tereddüde düşenleri sıkıntıdan kurtarıp, ciddi eserlerin henüz devam etmekte olduğunu belirtmesi yanında bu eser tarihçilerin her zaman işine yarayacak ve devletin içinde bulunduğu ekonomik durumu için iyi bir klavuz olacaktır. Kültür tarihimiz üzerinde çalışacaklar için de zengin malzeme içeren bu kitapta, ülke durumunun başka devletlere resmi yollardan nasıl yansıtıldığı hakkında sayısız bilgilere kavuşacaklardır. Böyle devasa bir konuya aynı erudişyon ile yaklaşan ve çok başarılı bir eser yaratan araştırmacıyı başarısından dolayı candan kutlarken, yayınına sağlayanları da tebrik etmek gerekir.

DOÇ. DR. MAHMUT H. ŞAKİROĞLU